

III Rzeczpospolita. Dziedzictwo PRL

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa interaktywna](#)
- [Schemat + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Mazowiecki, *Exposé w Sejmie, 24 sierpnia 1989 (fragment)*.
- Źródło: Stenogramy z posiedzeń Sejmu RP X kadencji, posiedzenie nr 6 z dni 23 i 24 sierpnia 1989 r., s. 86; cytata za: www.sejm.gov.pl (archiwum).
- Źródło: *Leszek Pietrzak o polityce grubej kreski*, dostępny w internecie: <http://www.old.uwazamrze.pl/artukul/1041692/fundament-z-grubej-kreski/3>.

- Źródło: *Andrzej Brzeziecki o polityce grubej kreski*, dostępny w internecie:
<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1699984,1,bledy-pierwszego-premiera-iii-rp.read>.
- Źródło: Teresa Torańska, *My*, Warszawa 1994, s. 28–29.

III Rzeczpospolita. Dziedzictwo PRL

Tadeusz Mazowiecki z Felipem Gonzálezem w Madrycie, 1990 rok.

Źródło: Ministry of the Presidency. Government of Spain, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wybory „kontraktowe” 4 czerwca 1989 r. przyniosły spektakularne zwycięstwo kandydatów Solidarności. W tej sytuacji pod znakiem zapytania stała sprawa utworzenia rządu. Nowo wybrany prezydent Wojciech Jaruzelski desygnował na premiera Czesława Kiszczaka, ale nie zdołał on stworzyć gabinetu. W tym czasie w „Gazecie Wyborczej” ukazał się artykuł autorstwa Adama Michnika, zatytułowany *Wasz prezydent, nasz premier*. Między innymi pod wpływem tego tekstu zdecydowano się na utworzenie szerokiej koalicji opozycyjnej, obejmującej wszystkie ugrupowania, a prezesem Rady Ministrów został Tadeusz Mazowiecki.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Opiszysz, jak powstała III Rzeczpospolita.
- Wyjaśnisz, czym była „gruba kreska”.
- Przeanalizujesz założenia planu Balcerowicza i reakcje społeczne na wdrażane reformy gospodarcze.

Przeczytaj

Odzyskanie suwerenności

Jednym ze skutków przemian ustrojowych w krajach dawnego bloku wschodniego, które miały miejsce na przełomie lat 80. i 90., było rozwiązanie Układu Warszawskiego. We wrześniu 1990 r., tuż przed zjednoczeniem Niemiec, sojusz opuściła Niemiecka Republika Demokratyczna. Polska w grudniu 1990 r. podjęła z ZSRS rozmowy o wycofaniu z jej terenów wojsk sowieckich, które były jednym z przejawów ograniczonej suwerenności kraju. Do opuszczenia sojuszu całkowicie zależnego od ZSRS zaczęły też dążyć inne „demoludy”. 25 lutego w Budapeszcie państwa członkowskie, m.in. Polska, Czechosłowacja i Rumunia, podpisały umowę o zakończeniu współpracy wojskowej w ramach Układu Warszawskiego, a 1 lipca 1991 r. w Pradze ostatecznie zlikwidowano sojusz. Rozpad ZSRS, który nastąpił 26 grudnia 1991 r., przypieczętował tę decyzję.

Po rozwiązaniu Układu Warszawskiego przyspieszyło wycofywanie wojsk ZSRS z terenów Polski, które rozpoczęło się w kwietniu 1990 roku. W latach 1989–1991 kraj opuściło 23 432 żołnierzy sowieckich oraz setki ton sprzętu wojskowego. W 1992 r. wycofano 31 407 żołnierzy, a rok później 4214 żołnierzy. 17 września 1993 r. gen. Leonid Kowaliow zameldował prezydentowi Lechowi Wałęsie zakończenie wycofywania wojsk sowieckich z terytorium Polski.

Wasz prezydent, nasz premier

Tadeusz Mazowiecki (1927–2013), premier Polski w latach 1989–1991, w czasie strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r. stanął na czele Komisji Ekspertów przy Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego i wspierał negocjacje MKS z władzami PRL. Po zakończeniu strajku był głównym doradcą Lecha Wałęsy i Solidarności. W styczniu 1981

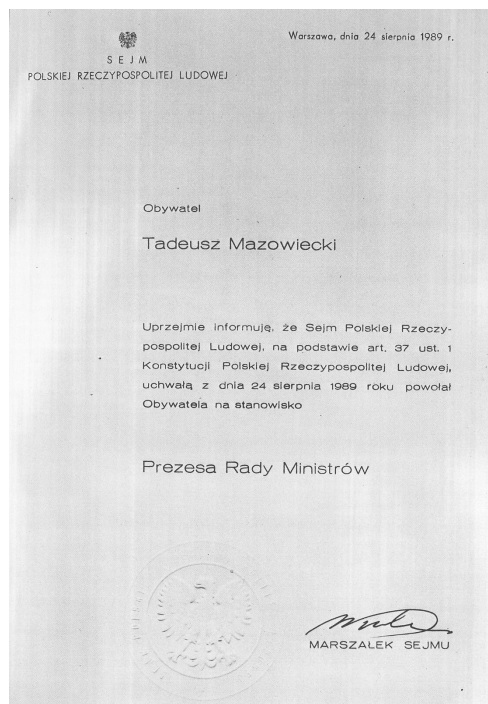
Podczas obrad przy [Okrągłym Stole](#) obie strony – opozycja i rządzący – zgodziły się na ustanowienie urzędu prezydenta [PRL](#). W lipcu 1989 r. [Zgromadzenie Narodowe](#) wybrało na ten urząd gen. Wojciecha Jaruzelskiego. We wrześniu powołano nowy rząd, na którego czele stanął działacz opozycyjny Tadeusz Mazowiecki. W skład gabinetu wchodziło jedenastu ministrów z opozycji solidarnościowej oraz czterech z PZPR (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), czterech z ZSL (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe) i dwóch z SD (Stronnictwo Demokratyczne). Przedstawiciele PZPR utrzymali tzw. resorty siłowe – Ministerstwo Obrony

r. objął stanowisko redaktora naczelnego „Tygodnika Solidarność”. Po wprowadzeniu stanu wojennego Mazowiecki został internowany, a po zwolnieniu z niego w grudniu 1982 r. należał do najbliższych doradców Lecha Wałęsy.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

ekonomista współpracujący z Solidarnością. W Polsce zaczęła się [transformacja gospodarcza](#) i ustrojowa.

Narodowej (MON) i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW). Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) objął natomiast działacz solidarnościowy Krzysztof Skubiszewski, a gospodarkę miał zreformować Leszek Balcerowicz,

Akt powołania przez Sejm X kadencji na stanowisko prezesa Rady Ministrów Tadeusza Mazowieckiego. Wyjaśnij, dlaczego w dokumencie jest zapisane: Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a nie Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polityka grubej kreski

Premier Mazowiecki w [exposé](#) stwierdził, że jego rząd jest odpowiedzialny jedynie za swoje posunięcia, a nie za to, co zastał po rządach komunistycznych. Politykę nieprzyjmowania odpowiedzialności za przeszłość i zapobiegania rewanżyzmowi nazywa się polityką grubej kreski. Często opacznie rozumiane postępowanie premiera było powodem oskarżania go o próbę niedopuszczenia do rozliczenia komunistów.

((Tadeusz Mazowiecki

Exposé w Sejmie, 24 sierpnia 1989 (fragment)

Rząd, który utworzę, nie ponosi odpowiedzialności za hipotekę, którą dziedziczy. Ma ona jednak wpływ na okoliczności, w których przychodzi nam działać. Przeszłość odkreślamy grubą linią.

Odpowiadać będziemy jedynie za to, co uczyniliśmy, by wydobyć Polskę z obecnego stanu załamania.

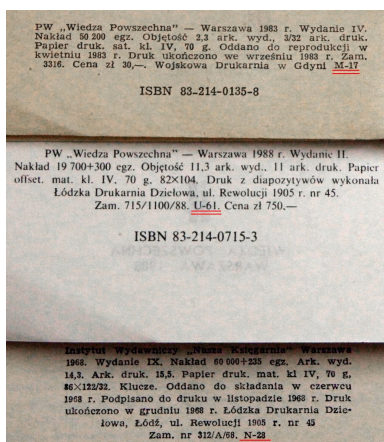
Źródło: Tadeusz Mazowiecki, *Exposé w Sejmie, 24 sierpnia 1989 (fragment)*.

Nowe państwo

Godło Rzeczypospolitej Polskiej.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Książki wydawane w czasach PRL były poddawane cenzurze. Wyjątek stanowiły publikacje w tzw. drugim obiegu. Stopki redakcyjne oficjalnych wydruków zawierały sygnaturę cenzora, który sprawdzał książkę.

Źródło: KGGucwa, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

29 grudnia 1989 r. sejm uchwalił ustawę o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, przywracając historyczną nazwę państwa: Rzeczpospolita Polska oraz dawne godło: orła w koronie. Art. 1 [znowelizowanej konstytucji](#) głosił: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”. Usunięto zapisy o przewodniej roli PZPR, ustroju socjalistycznym i sojuszu z ZSRS. Wprowadzone zostały także wolności obywatelskie, m.in. prawo do swobodnej działalności politycznej, kulturalnej i publicystycznej. Zniesiono cenzurę. Możliwe stały się także wyjazdy za granicę. Zezwolono na nieskrępowaną działalność gospodarczą.

Dziedzictwo PRL

Upadek systemu komunistycznego w Polsce dokonał się w sposób pokojowy. Przez kraj przeszła jedynie fala burzenia pomników i budowania nowych. Zmieniono także nazwy niektórych ulic, kojarzące się z poprzednim okresem. Zniesienie cenzury pozwoliło na rzetelne opisywanie historii najnowszej, publikację nieznanych dokumentów oraz edycję zakazanych do tej pory książek, wydanych na emigracji lub w drugim obiegu. Coraz głośniej domagano się pociągnięcia do odpowiedzialności sprawców zbrodni i nadużyć z okresu komunizmu, kasacji niesprawiedliwych wyroków sądowych oraz zadośćuczynienia za doznane krzywdy.

Pozostałością po komunizmie było m.in. zapóźnienie cywilizacyjne i gospodarcze kraju. Upadek nierentownych fabryk i kopalń oraz państwowych gospodarstw rolnych, które nie mogły sobie poradzić w warunkach gospodarki rynkowej, spowodował wysokie bezrobocie oraz wiele patologicznych zjawisk społecznych. Dziedzictwo komunizmu stanowił bowiem także specyficzny sposób myślenia ludzi, którzy często zmuszeni do życia w kłamstwie, przez lata byli nagradzani za konformizm i posłuszeństwo wobec władzy. System, który panował w PRL, dawał ludziom pewne gwarancje bezpieczeństwa (m.in. stabilności zatrudnienia), ale w zamian odbierał wolność, nie wymagał ponadto samodzielności ani inicjatywy. Upadek komunizmu był początkiem wolności, lecz zarazem końcem tak pojmowanego bezpieczeństwa. Część społeczeństwa nie potrafiła dostosować się do nowych warunków i nie akceptowała zmian. Wielu ludzi nie rozumiało zależności między dobrem wspólnym a własnym interesem.

Takiego człowieka – całkowicie uzależnionego od systemu, a przy tym zdemoralizowanego przez ogłupiającą propagandę i trudne warunki życia, prezentującego postawę roszczeniową – określa się terminem *homo sovieticus*.

Na fotografii przedstawiono odślonięcie pomnika Feliksa Dzierżyńskiego w Warszawie w 1951 roku. W wyniku przemian ustrojowych, których celem była eliminacja symboli związanych z systemem komunistycznym, pomnik w 1989 r. został rozebrany. Dzierżyński był jednym z twórców komunistycznego aparatu terroru w ZSRS oraz przywódcą tajnej policji Czecha.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Plan Balcerowicza

Gospodarka, którą III Rzeczpospolita odziedziczyła po PRL, była w fatalnym stanie. Oprócz przestarzałych technologii, zdeformowanej struktury zatrudnienia (przez sztuczne tworzenie etatów i budowę niepotrzebnych zakładów) oraz zniszczonego środowiska

naturalnego problemem było olbrzymie zadłużenie zagraniczne. Najważniejszymi zadaniami, przed którymi stanął nowy minister finansów Leszek Balcerowicz, były opanowanie [hiperinflacji](#), stabilizacja finansów państwa i prywatyzacja gospodarki, czyli przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w prywatne. Działania te miały na celu stworzenie wolnego rynku.

Leszek Balcerowicz – wiceprezes Rady Ministrów i minister finansów w rządach Tadeusza Mazowieckiego (1989–1991), Jana Krzysztofa Bieleckiego (1991) i Jerzego Buzka (1997–2000), poseł na Sejm III kadencji (1997–2000), prezes Narodowego Banku Polskiego (2001–2007). Należał do PZPR, z której wystąpił po wprowadzeniu stanu wojennego. Był członkiem rady ekspertów ekonomicznych przy Solidarności.

Źródło: Bieniecki Piotr, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Zaraz po wprowadzeniu reformy rozpoczął się proces likwidacji nierentownych zakładów przemysłowych i państwowych gospodarstw rolnych. Konsekwencją tych działań był początkowo gwałtowny wzrost bezrobocia. Spadły dochody znacznej części społeczeństwa, co wywołało silne niepokoje społeczne. Pierwsze pozytywne skutki przemian zaczęły być widoczne dopiero kilka miesięcy po wprowadzeniu w życie planu Balcerowicza. W Polsce pojawiły się znane na całym świecie filie wielkich korporacji, a złoty w ciągu kilku lat stał się stabilną walutą. Puste do tej pory półki sklepowe zapełniły się towarami. Dzięki rozwojowi indywidualnej przedsiębiorczości w szybkim tempie postępowała prywatyzacja małych zakładów oraz sklepów. Bardziej zaradna część społeczeństwa polskiego w krótkim czasie opanowała reguły kapitalistycznego świata, czasami nie całkiem uczciwie wykorzystując liczne luki w prawie oraz to, że dla wielu współobywateli mechanizmy i pułapki wolnego rynku były wciąż nowością.

Ocena planu Balcerowicza

Dziś plan Balcerowicza jest krytykowany za radykalizm i koszty społeczne. Rządowi Tadeusza Mazowieckiego zarzuca się, że w wyniku błędnej polityki gospodarczej

doprowadził do największej po II wojnie światowej recesji w polskiej gospodarce. Jednym z najbardziej znanych krytyków polskiego modelu transformacji i reform Balcerowicza był ekonomista prof. Tadeusz Kowalik, który zwrócił uwagę na niedopasowanie programu stabilizacyjnego i wywołane tym poważne skutki gospodarcze i społeczne, takie jak m.in. wysokie bezrobocie, nadmierny spadek PKB, produkcji przemysłowej, a także zmniejszenie się dochodów realnych ludności. Społeczeństwo polskie do dziś ponosi społeczne koszty transformacji. Jak opisuje Mateusz Rolski z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach w swojej pracy poświęconej analizie i krytyce planu Balcerowicza:

“ T. Kowalik podkreśla, że ówczesna władza zmarnowała wyjątkową szansę stworzenia podstaw sprawiedliwego systemu społeczno-gospodarczego. Zamiast tego powstał system, „[...] którego znakiem firmowym stały się masowe i permanentne, przez wiele lat najwyższe w Europie Środkowej, a potem najwyższe w UE bezrobocie; jedne z najwyższych rozpiętości dochodowych; demontaż państwa opiekuńczego. Dodać do tego należy złamanie siły negocjacyjnej pracobiorców. Szokowa operacja oznaczała zgodę na wprowadzenie do Polski najgorszej odmiany kapitalizmu”.

Cytat za: Mateusz Rolski, *Krytyka planu Balcerowicza w ujęciu Grzegorza Kołodki oraz Tadeusza Kowalika*, s. 99, ue.katowice.pl [dostęp: 8.03.2022].

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DmbEY4k31>

Film opowiadający o III Rzeczpospolitej.

Słownik

demontaż

(z łac. *de* – z, od + *montage* – montaż) rozkładanie np. przedmiotu na części, w wyniku czego nie stanowi całości

exposé

(franc.) przemówienie programowe wygłaszane przez przewodniczącego rządu (desygnowanego na premiera) na forum parlamentu (jednej z jego izb)

hiperinflacja

(z gr. *hyper* – nad + łac. *inflatio* – rozdęcie) bardzo wysoka i gwałtowna inflacja spowodowana załamaniem systemu finansowego

nowelizacja konstytucji

(łac. *novellae (constitutiones, leges)* – nowe (statuty, prawa)) częściowa zmiana obowiązującego aktu prawnego

Okrągły Stół

negocjacje prowadzone od lutego do kwietnia 1989 r. między stroną opozycyjną a rządową, w wyniku których ustalono przeprowadzenie tzw. wyborów kontraktowych
plan Balcerowicza

plan przemian gospodarczych wdrażany przez ministra finansów Leszka Balcerowicza od 1990 r., mający na celu przestawienie polskiej gospodarki na tory wolnorynkowe

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL)

oficjalna nazwa państwa polskiego istniejącego w latach 1952–1989

produkt krajowy brutto (PKB)

wartość dóbr i usług wytworzonych przez narodowe i zagraniczne czynniki produkcji na terenie danego kraju w określonej jednostce czasu (najczęściej w ciągu roku)

prywatyzacja

(z łac. *privatus* – prywatny, osobisty) proces przekazywania (na drodze sprzedaży) majątku państwowego (np. przedsiębiorstw) osobom prywatnym

Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG)

organizacja powołana w 1949 r. w Moskwie, której zadaniem było koordynowanie współpracy gospodarczej państw należących do bloku komunistycznego i podporządkowanych ZSRS; działała do 1991 r.

stopa bezrobocia

stosunek liczby osób bezrobotnych do liczby osób zatrudnionych; pomaga zdefiniować wielkość bezrobocia w społeczeństwie

transformacja gospodarcza

(z łac. *transformatio* – przekształcenie, przeobrażenie) proces zmian w gospodarce mający na celu zmianę gospodarki z socjalistyczno-planowanej na wolnorynkową, w której ceny i produkcję reguluje rynek, a nie państwo

Układ Warszawski

organizacja polityczno-wojskowa państw bloku wschodniego podporządkowana ZSRS; formalnie powołana jako reakcja na powstanie NATO i zawarcie układów paryskich w 1954 r., przewidujących remilitaryzację przyjętej do NATO w 1955 r. Republiki Federalnej Niemiec; celem Układu Warszawskiego było usankcjonowanie i ujednoczenie polityki zagranicznej oraz militarnej ZSRS i państw od niego uzależnionych; sojusz podpisano 14 maja 1955 r. w Warszawie, rozwiązano 1 lipca 1991 r. w Pradze; do państw członkowskich obok ZSRS należały: Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, NRD, Polska, Rumunia i Węgry

Zgromadzenie Narodowe

wspólne zgromadzenie Sejmu i Senatu RP pod przewodnictwem Marszałka Sejmu

Słowa kluczowe

III Rzeczpospolita, III RP, Leszek Balcerowicz, polityka grubej kreski, nowelizacja konstytucji, świat na przełomie tysiącleci, plan Balcerowicza, transformacja gospodarcza

Bibliografia

T. Torańska, *My*, Warszawa 1994.

A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013.

Wielka historia Polski, t. 1–10, Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.

Mapa interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą interaktywną. Opisz, w jaki sposób na zmiany gospodarcze reagowali mieszkańcy Polski w latach 90. XX wieku. Jakie były przyczyny poszczególnych zjawisk?

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Stentor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zastanów się, czy znasz przykłady innych protestów lub wystąpień w twojej miejscowości albo okolicy, które związane były z przekształceniami gospodarczymi wynikającymi z transformacji ustrojowej i gospodarczej lat 90. XX wieku. Opisz je krótko.

Schemat + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem przedstawiającym konsekwencje transformacji (pozytywne i negatywne), a następnie wykonaj polecenia.

Polecenie 2

Ułóż krótki tytuł do powyższego schematu, który mógłby się znaleźć w podręczniku do historii, np. *Sukces gospodarczy, klęska społeczna*.

Polecenie 3

Przeprowadź wywiad ze swoimi rodzicami lub dziadkami na temat planu Balcerowicza. Jak wspominają okres transformacji gospodarczej w kraju? Jakie elementy przeważają w ich wspomnieniach: pozytywne czy negatywne? Co wpływa na to, w jaki sposób twoi rozmówcy oceniają plan Balcerowicza?

Ćwiczenie 1

Wymień główne problemy władz polskich w okresie przemian ustrojowych.

Ćwiczenie 2

Przedstaw główne założenia planu Balcerowicza.

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, dlaczego reformy gospodarcze zainicjowane przez Leszka Balcerowicza spotkały się z niezadowoleniem społecznym.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z poniższym tekstem i odpowiedz na pytanie: na czym polegała wyjątkowość rządu Tadeusza Mazowieckiego?

” Exposé Tadeusza Mazowieckiego (fragmenty)

Wysoka Izbo! [...] Konieczne jest wprowadzenie rządów prawa, przyznanie każdemu obywatelowi praw zgodnych z międzynarodowymi paktami, umowami i konwencjami. Obywatele muszą mieć poczucie wolności, bezpieczeństwa i współuczestnictwa. Poczucie mogą mieć tylko w państwie praworządnym, w którym każde działanie władzy oparte jest na prawie, a sposób stanowienia, treść i interpretacja jego przepisów odpowiadają społecznemu poczuciu sprawiedliwości. [...]

Zmianę sytuacji politycznej w Polsce określa dziś fakt, że nowy rząd powstaje z inicjatywy „Solidarności”, w porozumieniu ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. Odbierane jest to jako wydarzenie niezwykle. W naszym życiu politycznym możliwość formowania rządu przez każdą siłę reprezentowaną w parlamencie musi jednak stać się czymś zupełnie normalnym.

Rząd, który utworzę, nie ponosi odpowiedzialności za hipotekę, którą dziedziczy. Ma jednak ona wpływ na okoliczności, w których przychodzi nam działać.

Przeszłość podkreślamy grubą linią. Odpowiadać będziemy jedynie za to, co uczyniliśmy, by wydobyć Polskę z obecnego stanu załamania.

Jestem świadom, że dla moich rodaków najważniejsze jest dziś pytanie, czy może być lepiej. Odpowiemy na to wszyscy.

Powodzenie działań przyszłego rządu zależy od tego, czy zostanie on zaakceptowany i rozumiany przez społeczeństwo. Wszystkie siły społeczne i polityczne reprezentowane w parlamencie, a także występujące poza nim, muszą określić swoje miejsce w obliczu nowej sytuacji.

Stanowi ona wyzwanie dla wszystkich, a zwłaszcza dla młodego pokolenia, które musi dostrzec swoją wielką szansę w rozwiązywaniu stojącego przed nami zadania.

Rząd sam niczego nie uzdrowi. Musimy to zrobić wspólnie. Polska będzie inna, jeśli zechcą tego wszyscy.

Źródło: Stenogramy z posiedzeń Sejmu RP X kadencji, posiedzenie nr 6 z dni 23 i 24 sierpnia 1989 r., s. 86; cytata za: www.sejm.gov.pl (archiwum).

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, jak można rozumieć zdanie „Przeszłość podkreślamy grubą linią”.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z fragmentami wywiadu Teresy Torańskiej z Leszkiem Balcerowiczem opublikowanego w 1994 roku. Na podstawie wypowiedzi Balcerowicza wykonaj zamieszczone niżej polecenie.

” Teresa Torańska

My

T.T.: – Ale tej reformy jaki właściwie był cel?

L.B.: – Mówiąc lapidarnie, żeby było lepiej aniżeli bez reform.

A poważnie: żeby Polska mogła szybciej rozwijać się gospodarczo i żeby w związku z tym warunki życia ludzi były lepsze, tak.

T.T.: – No właśnie, a ludzie twierdzą, że się im pogorszyło.

L.B.: – Nie zgadzam się. [...] Zawsze trzeba porównywać sytuację ludzi, jaka zaistniałaby przy braku reform [...] albo przy niekonsekwentnych zmianach [...]. Wtedy widzi się, jak wyraźne korzyści przynoszą reformy radykalne. Dostrzega się też, że głównym kosztem reformy jest utrata pewności zatrudnienia. Gospodarka rynkowa jest bowiem tak zbudowana, że nie sposób w niej osiągnąć w każdym dowolnym momencie idealnej synchronizacji między liczbą osób, które chcą pracować, i liczbą miejsc pracy. Gospodarka socjalistyczna charakteryzowała się innym typem nierównowagi: nadmiernym zatrudnieniem, nazywanym ukrytym bezrobociem, zjawiskiem być może pozytywnym – oceniając je z pozycji jednostki, która nie musi starać się o pracę, zabiegać o nią, szanować ją – ale korzystnym tylko pozornie, bo ktoś musiał za tę bezużyteczną często czy zgoła mało efektywną pracę płacić, i płacił – konsument [...]. Zasady „czy się stoi, czy się leży” nie da się bowiem pogodzić z regułami sprawnej gospodarki. Każdy więc, kto jest za gospodarką

rynkową, musi się godzić z marginesem bezrobocia, jaki ten typ gospodarki produkuje, bo jest ono jego naturalną [...] właściwością.

[...]

T.T.: – Leszku, a twoim zdaniem – muszę cię jeszcze raz zapytać – ludziom się w końcu pogorszyło w wyniku radykalnej reformy czy nie?

L.B.: – Jeżeli mówimy „pogorszyło”, to musimy zapytać: w porównaniu z czym pogorszyło? [...] Na pewno tym, którzy stracili pracę, jaką mieli poprzednio.

T.T.: – Czyli?

L.B.: – Ludziom pracującym w tych częściach gospodarki, które były najmocniej związane z socjalizmem. Więc jak socjalizm się zawalił, to i one albo się zawaliły, albo ogromnie obniżyły swoje znaczenie. Do takich części należą na przykład PGR-y, które poprzednio były ogromnie marnotrawne i utrzymywały się kosztem wielkich dotacji. [...] Relatywnie zaś pogorszyło się górnikom i robotnikom przemysłu ciężkiego, bo oni porównują swoją sytuację z sytuacją nowych przedsiębiorców, bankowców, maklerów, adwokatów, notariuszy, menedżerów, finansistów itd., którym poprawiło się znacznie bardziej niż im. Co jest faktem. Albowiem każdy system gospodarczy ma właściwą sobie hierarchię płacy i prestiżu. W gospodarce socjalistycznej ci wszyscy adwokaci i menedżerowie mieli stosunkowo niską pozycję, bo nie było na nich zapotrzebowania, w gospodarce rynkowej natomiast popyt na nich ogromnie rośnie, rosną więc ich dochody i prestiż, ponieważ bez nich owa gospodarka nie może funkcjonować. Przechodzenie do gospodarki rynkowej nieuchronnie

wiąże się bowiem z wielkimi przetasowaniami dużych grup ludzi i ci którzy przesuwiają się w dół na tej skali płacy i prestiżu, nie mogą najprawdopodobniej być tym zachwyceni.

Źródło: Teresa Torańska, *My*, Warszawa 1994, s. 28-29.

Zapoznaj się z tekstami publicystycznymi na temat polityki grubej kreski, a następnie wykonaj polecenia.

” Andrzej Brzeziecki o polityce grubej kreski

Myśl o krwi spływającej ulicami polskich miast nie opuszczała [Tadeusza Mazowieckiego], nawet gdy komunizm miał coraz mniej zębów. Był mężem stanu, czuł odpowiedzialność za państwo i naród. Nie tylko jednak strach kierował Mazowieckim. Drugim motywem była rzeczywista chęć osiągnięcia kompromisu. To budowało tzw. filozofię Okrągłego Stołu i nadało charakter rządowi, który stworzył [...]. Gdy w exposé 24 sierpnia 1989 r. mówił, że przeszłość określa grubą linią, nie miał na myśli pobłażliwości dla zbrodniarzy, chciał podkreślić, że jego rząd nie bierze odpowiedzialności za czyny poprzedników. A jednak gruba kreska istniała. Była to oferta dla trzech milionów członków PZPR, by i oni włączyli się w odbudowę kraju. Mazowiecki uważał, że gdyby teraz zaliczono tych ludzi do obywateli drugiej kategorii, nowa Polska, w istocie, niewiele by się różniła od PRL. Była to polityka oparta na wartościach demokratycznych, ale też całkiem sprytna. To, że nie doszło w Polsce do jakiejś kontrakcji sił ancien régime, nie oznacza, że takiej groźby nie było. Owszem, pewne rzeczy trwały za długo. Gdy w styczniu 1990 r. przestała istnieć PZPR, można było przyspieszyć. Ale wtedy ruszyły już reformy Leszka Balcerowicza, trwały starania o obecność podczas debaty o zjednoczeniu Niemiec i to wydawało się ważniejsze. Gen. Czesława Kiszczaka zdymisjonowano o kilka miesięcy za późno, nie odebrano majątku postkomunistom, za długo istniała cenzura – ale trudno tu mówić o jakimś okrągłostołowym spisku, jeśli to „Gazeta Wyborcza” informowała o paleniu teczek i domagała się likwidacji cenzury. Rząd Mazowieckiego rozliczał komunę – to jego minister zainicjował

choćby rewizję wyroku śmierci wykonanego na Witoldzie Pileckim. Wyrok unieważniono. W lipcu 1990 r. premier mówił w Sejmie: „Mamy prawo do dumy również ze stylu przechodzenia do demokracji – bez przemocy, bez brutalnie manifestowanej wrogości, bez aktów zemsty. Nie oznacza to zapominania ani wybaczenia doznanych w przeszłości krzywd, cierpień i zniszczeń.

Źródło: *Andrzej Brzeziecki o polityce grubej kreski*, dostępny w internecie:

<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1699984,1,bledy-pierwszego-premiera-iii-rp.read>.

” Leszek Pietrzak o polityce grubej kreski

Równie szybko stała się ona symbolem III RP – Polski, w której nie wyjaśniono komunistycznych zbrodni, nie pociągnięto ich sprawców do odpowiedzialności i nie zadośćuczyniono rodzinom ofiar. Polski, w której prawdziwymi beneficjentami zmian byli komuniści i ich rodziny. Polski, w której komunistyczna przeszłość nie przeszkadzała w karierze, ale otwierała do niej drzwi. Polski, w której rekomendacja byłego komunistycznego aparaczyka czy esbeka znaczyła więcej niż dyplom uniwersytecki czy zawodowe doświadczenie. Polski, w której byli komuniści uczyli nas demokracji, wolnego rynku, a nawet patriotyzmu. Polski byle jakiej, złodziejskiej, bandyckiej, rozkradanej, niesprawiedliwej, nieszanującej tradycji i przeszłości, której życie publiczne wyzute zostało z jakichkolwiek norm i zasad. A stało się tak właśnie z powodu „grubej kreski” – hurtowego odpuszczenia wszystkich win z czasów PRL. Po 24 latach Tadeusz Mazowiecki [twierdził, że] tak naprawdę miało chodzić o „zaferowanie demokracji wszystkim”, także komunistom i – jak można by uzupełnić jego tok myślenia – komunistycznym zbrodniarzom. Takie tłumaczenie w ustach kogoś, kto jawi się politykiem, mężem stanu, brzmi dzisiaj śmiesznie. To trochę tak, jakby po wojnie kanclerz RFN Konrad Adenauer zaferował hitlerowskim zbrodniarzom „grubą linię”, aby wszyscy mogli w pełni korzystać z nowej niemieckiej demokracji.

Wrzesień 1989 r. był [...] początkiem praktycznego funkcjonowania filozofii „grubej linii”, dość szybko przemianowanej na „grubą kreskę”.

Źródło: *Leszek Pietrzak o polityce grubej kreski*, dostępny w internecie:

<http://www.old.uwazamrze.pl/artukul/1041692/fundament-z-grubej-kreski/3>.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia i teraźniejszość, Historia

Temat: III Rzeczpospolita. Dziedzictwo PRL

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku. Uczeń:

1) przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę;

2) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania;

4) ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

VI. Świat i Polska w latach 1991-2001. Uczeń:

6) wyjaśnia, na czym polegała wizja budowy „trzeciej niepodległości” przedstawiona w Polsce w 1991 roku przez św. Jana Pawła II;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku. Uczeń:

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) ocenia społeczne koszty transformacji;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, w jakich okolicznościach powstała III Rzeczpospolita;
- opisuje wyzwania polityczne, gospodarcze i społeczne, przed jakimi stanęła niepodległa Polska w okresie transformacji ustrojowej;
- analizuje założenia planu Balcerowicza i reakcje społeczne na wdrażane reformy gospodarcze;
- wyjaśnia znaczenie takich pojęć jak m.in. transformacja ustrojowa, „gruba kreska”, prywatyzacja.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy zawartość sekcji „Wprowadzenie”, przedstawia temat oraz cele zajęć, omawia planowany przebieg lekcji.
2. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej? Uczniowie powinni zwrócić uwagę na przekształcenia w Europie Środkowej i Wschodniej w roku 1989, obrady Okrągłego Stołu w Polsce i koniec komunizmu.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego narodzin III Rzeczypospolitej oraz dziedzictwa PRL. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na pięcioosobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.
2. Praca z pierwszym multimediami („Mapa interaktywna”). Nauczyciel czyta polecenie 1: „Opisz, w jaki sposób na zmiany gospodarcze reagowali mieszkańcy Polski w latach 90. XX wieku. Jakie były przyczyny poszczególnych zjawisk?” i poleca uczniom, aby w parach wykonali zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Po ustalonym czasie wybrani uczniowie przedstawiają odpowiedzi, a reszta klasy wspólnie się do nich ustosunkowuje. Nauczyciel w razie potrzeby dopowiada istotne informacje.
3. Praca z drugim multimediami („Schemat + Sprawdź się”). Uczniowie zapoznają się ze schematem przedstawiającym pozytywne i negatywne skutki planu Balcerowicza. Indywidualnie wykonują polecenie 2: proponują krótki tytuł do schematu, jedna osoba może zapisywać propozycje na tablicy. Na koniec nauczyciel zaprasza uczniów do dyskusji i wspólnego wybrania najlepszej ich zdaniem propozycji.
4. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 4 i 6 z sekcji „Schemat + Sprawdź się”, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy. Konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi. Następuje wspólne omówienie odpowiedzi na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji „III Rzeczpospolita. Dziedzictwo PRL” i inicjuje krótką rozmowę. Czego uczniowie się nauczyli? Co było dla nich trudne? Na koniec poleca chętnemu uczniowi podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Prowadzący omawia przebieg zajęć i ocenia słownie pracę uczniów, wskazując jej mocne i słabe strony.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenie 7 z sekcji „Schemat + Sprawdź się”.
2. (Dla uczniów chętnych) Wykonaj polecenie 3 dołączone do schematu: „Przeprowadź wywiad ze swoimi rodzicami lub dziadkami na temat planu Balcerowicza. Jak wspominają okres transformacji gospodarczej w kraju? Jakie elementy przeważają w ich wspomnieniach: pozytywne czy negatywne? Co wpływa na to, w jaki sposób twoi rozmówcy oceniają plan Balcerowicza?”.

Materiały pomocnicze:

T. Torańska, *My*, Warszawa 1994.

A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013.

Wielka historia Polski, t. 1–10, Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z sekcją „Mapa interaktywna”, aby przygotować się do późniejszej pracy. Chętni uczniowie mogą przygotować odpowiedzi do polecenia 2: opracować krótką notatkę (albo prezentację) przedstawiającą przykłady innych protestów lub wystąpień w ich miejscowości albo okolicy, które związane były z przekształceniami gospodarczymi wynikającymi z transformacji ustrojowej i gospodarczej lat 90. XX wieku. Wówczas zaprezentują swoje prace w fazie realizacyjnej.